

TURIZMO PASLAUGŲ IŠVYSTYMO YPATUMAI AUKŠTAITIJOS, DŽUKIJOS IR ŽEMAITIJOS NACIONALINIUOSE PARKUOSE

Edis Kriaučiūnas¹, Aurelija Alksnytė²

¹*Gamtos tyrimų centro Geologijos ir geografijos institutas, T. Ševčenkos g. 13, 03223, Vilnius*

²*Vilniaus Universiteto Gamtos mokslų fakulteto Geografijos ir kraštotvarkos katedra*

El. paštas: edis@geo.lt

Kriaučiūnas E., Alksnytė A. PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF TOURISM SERVICES IN AUKŠTAITIJA, DŽUKIJA AND ŽEMAITIJA NATIONAL PARKS. *Annales Geographicae* 43–44, 2010–2011.

Abstract. The paper analyses the sector of accommodation and tourism services and its spatial peculiarities in three national Parks of Lithuania (Aukštaitija, Dzūkija and Žemaitija). The empirical analysis is based on statistical and cartographic data as well as on data of the survey of providers of accommodation services in these parks. The main features of the distribution of rural tourism facilities as well as some particular recreational services were established. The main factors of distribution of these services were analysed and differences in different parks were revealed.

References 17. Tab 1. Figs 9. In Lithuanian, summary in English.

Key words. Tourism geography, National park

Received: 11 August 2010, accepted 5 October 2010.

Įvadas

Šiame straipsnyje analizuojamas turizmo paslaugų sektorius ir jo teritorinė sklaida trijų Lietuvos nacionalinių parkų (toliau NP): Aukštaitijos, Dzūkijos ir Žemaitijos teritorijose. Šie NP įkurti skirtinguose Lietuvos regionuose, yra unikalūs, tačiau turi ir kai kurių geografinės padėties, teritorijos naudojimo bei turizmo sektoriaus išvystymo panašumų, todėl įdomu juos palyginti.

Giliausios rekreacinio teritorijos naudojimo tradicijos – Aukštaitijos NP; tai sąlygojo rekreacijai tinkantis kraštovaizdis, palanki geografinė padėtis (šalia geležinkelio; turistai daugiausia buvo atvykęliai iš Leningrado ir Maskvos) ir dar 1974 metais suteiktas nacionalinio parko statusas. Žemaitijos ir Dzūkijos NP teritorijos iki 1991 metų nacionalinių parkų statuso neturėjo, jų rekreacinis naudojimas nebuvo toks intensyvus, tačiau sovietmečiu vyko labai spartus Platelių ežero rekreacinis įsisavinimas (statomos žybinės poilsio bazės), o Dzūkijos NP teritorijos rekreacinis įsisavinimas visada buvo ir iki šiol išlieka mažiau intensyvus (retesnis apgyvendinimo įmonių tinklas, jos kiek mažesnės).

Straipsnio tikslas – išanalizuoti turizmo paslaugų sektoriaus išvystymo ir teritorinės sklaidos ypatumus NP teritorijose. Straipsnyje fiksuojama ir analizuojama dabartinė apgyvendinimo ir turistinių paslaugų sektoriaus būklė NP teritorijose. Apgyvendinimo įmonių skaičius nuolat kinta (iki šiol vyravo didėjimo tendencija), o esamas apgyvendinimo įstaigų tinklas atspindi per 20 nepriklausomybės metų įvykčius pokyčius bei raidos tendencijas, kurios įdomios ne tik mokslinė prasme, bet svarbios teritorijų planavimui ir, ypač – krašto ekonominei gerovei bei gyvybingumui.

1. Metodologija

Turizmo paslaugų išvystymo ypatumai pasirinktuose NP analizuojami naudojantis statistine bei kartografinė medžiaga, duomenys apie apgyvendinimo ir pramogų paslaugų teikėjus gauti iš nacionalinių parkų direktijų veiklos ataskaitų (Aukštaitijos.,

2010; 2009; Dzūkijos..., 2009; Žemaitijos..., 2010), NP internetinių portalų (<http://www.anp.lt>; <http://www.zemaitijosnp.lt>; <http://www.dzukijosparkas.lt>), bei savivaldybių, kurių teritorijoms priklauso parkai, pateikiamos informacijos (<http://www.ignalina.lt>; <http://info.druskininkai.lt>; <http://www.plunge.lt>; <http://www.svencionys.lt>; <http://www.varena.lt>) taip pat naudotasi katalogo „Atostogos Lietuvos kaime“ bei Lietuvos kaimo turizmo asociacijos informacinės sistemos (<http://www.atostogoskaime.lt>) duomenimis; naudotasi kaimo turizmą nacionaliniuose parkuose analizuojančiais darbais (Petkevičienė, 2006; Matutytė, 2007; Smaidrytė 2009). Reikia pažymėti, kad statistinės informacijos apie turizmą ir jo paslaugų išvystymą nacionaliniuose parkuose nėra daug, o skirtingų šaltinių pateikiami duomenys taip pat skiriasi: sunku nustatyti tikslų apgyvendinimo, ypač kaimo turizmo sodybų skaičių, kadangi ne visos sodybos yra užregistruotos; kaimo turizmo sodybų skaičius kiekvienais metais kinta; kai kurios sodybos turi savo pastovius klientus ir nesireklamuoja. Nacionaliniuose parkuose nuo sovietmečio yra likusių žinybinių poilsio bazių – vienos iš jų privatizuotos, kitos iki šiol pavaldžios buvusioms įmonėms ar įstaigoms. Dalis šių poilsio bazių teikia apgyvendinimo paslaugas ne tik savo įstaigos darbuotojams, tačiau teikiamų paslaugų nereklamuoja, todėl gauti duomenis apie šių poilsio bazių veiklą yra labai sudėtinga. Šiame straipsnyje pateikiamas 2009–2010 metais veikusių apgyvendinimo įstaigų skaičius, remiantis minėtomis metinėmis NP ataskaitomis bei NP internetiniuose puslapiuose pateikiama informacija. Vėlesni pokyčiai ir galimi kai kurie neatitikimai tarp realaus ir oficialaus apgyvendinimo įstaigų skaičiaus, neiškreipia analizuojamų NP turizmo sektoriuje vyraujančių tendencijų, teritorinės sklaidos dėsnų bei kitų pateikiamų rezultatų.

Analizuojant teikiamas laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugas, didžiausias dėmesys skirtas privatiems paslaugų teikėjams. Dėl straipsnio apimties pačių nacionalinių parkų teikiamos informacinės paslaugos (lankytojų centrų veikla, ekskursijų organizavimas ir kt.) neanalizuojamos.

Siekiant ištirti NP teritorijose teikiamų turistinių paslaugų naudojimo ypatumus 2010 metų kovo–balandžio mėnesiais buvo atlikta NP teritorijose esančių kaimo turizmo sodybų savininkų apklausa. Respondentai buvo apklausiami telefonu, anketos taip pat išsiuntintos elektroniniu paštu. Iš viso buvo gauta 50 kaimo turizmo sodybų savininkų atsakymų. Gauti rezultatai pakankamai reprezentuoja esamą turizmo sektoriaus situaciją nagrinėjamuose parkuose: savo nuomonę išreiškė 61% visų NP teritorijose esančių kaimo turizmo sodybų savininkų (Žemaitijos NP – 84%, Dzūkijos NP – 53%, Aukštaitijos NP – 49%). Dėl straipsnio apimties, jame panaudota tik dalis apklausos rezultatų.

2. Apgyvendinimo paslaugų išvystymas nacionaliniuose parkuose

Viena svarbiausių turistinių paslaugų dalių analizuojamuose nacionaliniuose parkuose – apgyvendinimo paslaugos. Kartu su šiomis paslaugomis dažnai yra teikiamos ir papildomos maitinimo, sportinio bei poilsio skirtos inventoriaus nuomos ir kitos paslaugos, kitaip sakant kitos turistinės paslaugos didžiąja dalimi yra priklausomos nuo apgyvendinimo paslaugų išvystymo.

Apgyvendinimo formų analizuojamų NP teritorijose yra įvairių, tai – viešbučiai, svečių namai, poilsio namai, jaunimo nakvynės namai, kaimo turizmo sodybos, turistinės bazės, kempingai, tačiau vyrauja – kaimo turizmo sodybos, kurių NP teritorijose buvo 82 (NP teritorijose jos sudaro apie 75% visų apgyvendinimo paslaugų teikėjų). Nacionaliniuose parkuose kaip konservacinėse, ne masiniam turizmui skirtose teritorijose, būtent kaimo turizmui bei kitoms mažesnėms, aplinkai draugiškomis apgyvendinimo rūšims teiktinas prioritetas, tačiau kai kurios iš kaimo turizmo sodybų, kaip matysime vėliau, yra pakankamai didelės ir ne visai atitinka kaimo turizmo apibrėžimo prasmę.

Didžiausia apgyvendinimo įstaigų pasiūla – Aukštaitijos NP. Šiame NP rekreacinio teritorijos naudojimo tradicijos yra seniausios – sodybos kaimo turizmui naudotos jau septyntame praeito amžiaus dešimtmetyje, kai termino „kaimo turizmas“ dar niekas nežinojo (turistai daugiausia buvo atvykęliai iš Leningrado ir Maskvos). Dabartiniu metu parko teri-

torijoje veikia 14 poilsio, svečių, nakvynės namų, turizmo centras, kempingas, priskaičiuojama 39 kaimo turizmo sodybos, iš kurių 16 kaimo turizmo sodybų yra Lietuvos kaimo turizmo asociacijos (LKTA) narės. Aukštaitijos NP teritorijoje yra 10 mokamų stovyklaviečių.

Žemaitijos NP teritorijoje veikia 1 viešbutis, 6 poilsio bei svečių namai, 26 kaimo turizmo sodybos, iš kurių 19 LKTA narės. Reikia pažymėti, kad Žemaitijos NP teritorijoje yra didžioji dauguma viso Žemaitijos regiono kaimo turizmo sodybų. Žemaitijos NP labai populiarios privačios turistinės bazės, stovyklos ir stovyklavietės – jų yra 17 (<http://www.zemaitijosnp.lt>).

Dzūkijos nacionaliniame parke apgyvendinimo paslaugų pasiūla yra mažesnė, nei Aukštaitijos ir Žemaitijos nacionaliniuose parkuose. Šiame NP yra 2 svečių namai (Marcinkonių ir Liškiavos kaimuose), jaunimo nakvynės namai (Zervynų k.), poilsio bazė (Druskininkų k.), 17 kaimo turizmo sodybų, iš kurių 11 LKTA narės. Dzūkijos NP teritorijoje taip pat yra 15 mokamų stovyklaviečių (<http://www.dzukijosparkas.lt>).

Nacionaliniuose parkuose visos apgyvendinimo įmonės dažniausia yra vidutinės kategorijos: esantys svečių namai yra įvertinti 2–3 žvaigždutėmis; Žemaitijos NP esantis viešbutis įvertintas trimis žvaigždutėmis.

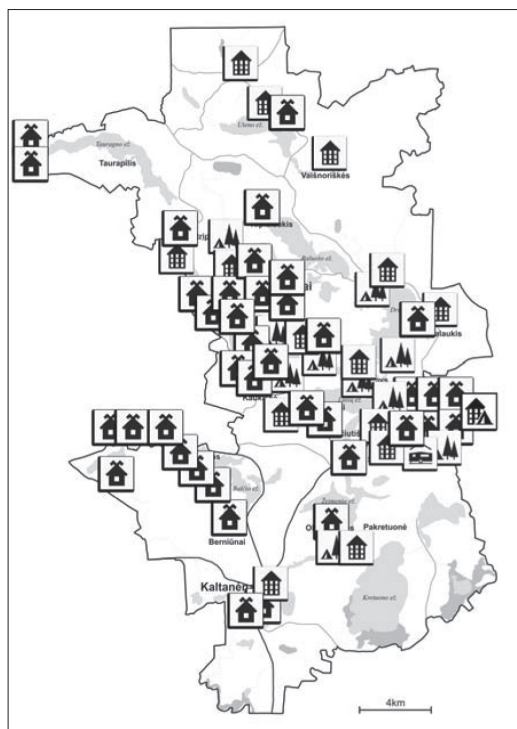
Kaimo turizmo sodybose teikiamų paslaugų kokybė Lietuvoje vertinama ir žymima gandrų skaičiumi (Gandrais vertinamos tik tos kaimo turizmo sodybos, kurios yra KTA narės). Šios komforto kategorijos nustatomos pagal Asociacijos tarybos patvirtintus klasifikavimo reikalavimus. Aukščiausius vertinimus (4 „gandrus“) turi tik 14%. Lietuvos sodybų, o 80% Lietuvos kaimo turizmo sodybų vertinamos 2 ar 3 gandrais (Smaidrytė, 2009). Visuose nagrinėjamuose nacionaliniuose parkuose taip pat daugiausia yra vidutinės kategorijos trimis ir dviem gandrais pažymėtų sodybų (Aukštaitijos NP trimis gandrais įvertintos 7, dviem gandrais – 4 kaimo turizmo sodybos. Žemaitijos NP abiejų kategorijų sodybų yra po 7, o Dzūkijos NP – po 4). Aukščiausios kategorijos (keturių gandrų) sodybų visuose NP yra mažai: Aukštaitijos NP – 3 kaimo turizmo sodybos; Dzūkijos NP – 1; Žemaitijos NP – 2 sodybos.

Vidutiniškai 2009 metais viena Lietuvos kaimo turizmo sodyba galėjo priimti 21 poilsiautoją (<http://www.stat.gov.lt>). Pastarųjų metų Lietuvos kaimo turizmo raidos tendencija – spartus poilsio vietų skaičiaus didėjimas: daugėjo sodybų, o buvusios sodybos plėtėsi, buvo įrengiamos naujos nakvynės vietos. Lyginant su visomis Lietuvos teritorijoje esančiomis kaimo turizmo sodybomis, nacionaliniuose parkuose esančios sodybos yra didesnės. Vidutiniškai NP kaimo turizmo sodybose vienu metų gali būti priimama po 26 asmenis. Visuose NP vidutinis vietų skaičius kaimo turizmo sodybose yra panašus (Žemaitijos NP – 28; Aukštaitijos NP 25; Dzūkijos NP – 24 vietos). Akivaizdu, kad tokio dydžio sodyba jau nėra orientuota į ramų poilsį, o labiau – į švenčių organizavimą ir „pusiau masinį“ apgyvendinimo tipą, kuris gal ir tinka kai kuriose kaimo teritorijose, tačiau išskirtinėse – nacionalinių parkų teritorijose gali grėsti pernelyg intensyviu aplinkos niokojimu. Nacionalinių parkų poilsio namuose vietų skaičius svyruoja nuo 10 iki 80, taigi matome, jog vidutinė kaimo turizmo sodyba yra didesnė už kai kurios poilsio namus.

Atliktos apklausos duomenimis tik 16% respondentų apgyvendinimo paslaugų teikimas yra pagrindinė veikla, o 84% – papildoma veikla. Lyginant gaunamų pajamų dalį iš apgyvendinimo paslaugų teikimo verslo su visomis pajamomis matyti, jog apgyvendinimo paslaugų verslas tik 10% šių paslaugų teikėjų duoda visas pajamas; tokia pati dalis respondentų atsakė, kad iš šio verslo gauna daugiau nei pusę pajamų; 30% – pusę pajamų; 26% – trečdalį visų gaunamų pajamų. 18% respondentų atsakė, kad gaunama pajamų dalis iš šio verslo yra labai maža. Toks rezultatas patvirtina, jog daugumai kaimo turizmo paslaugos teikėjų šis verslas yra papildomas; panašius rezultatus nurodo ir kiti šaltiniai (Smaidrytė, 2009).

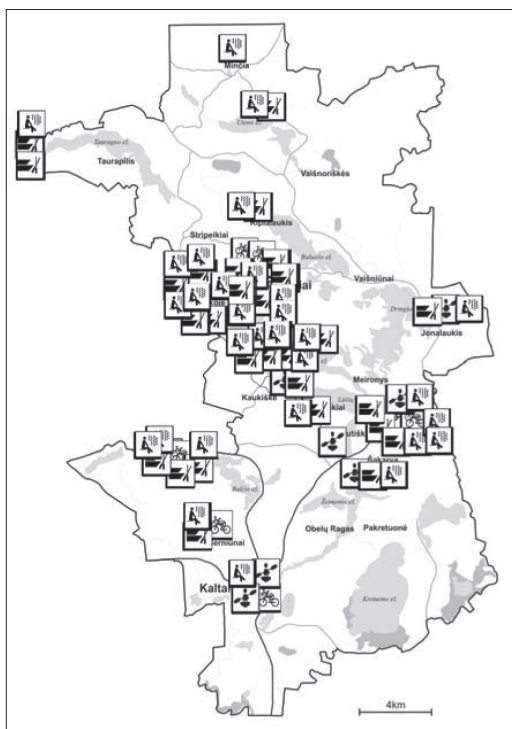
3. Apgyvendinimo paslaugų teritorinė sklaida

Apgyvendinimo įstaigų teritorinės sklaidos analizuojamuose nacionaliniuose parkuose bendras bruožas – dauguma apgyvendinimo įstaigų įsikūrusios prie vandens telkinių ir arti miško; dažnai miesteliuose, kaimuose ar netoli jų, vietovėse, kurias lengviau

1 pav. Apgyvandinimo paslaugų, esančių Aukštaitijos NP, teritorinė sklaida

Fig 1. The distribution of accommodation services in Aukštaitija NP

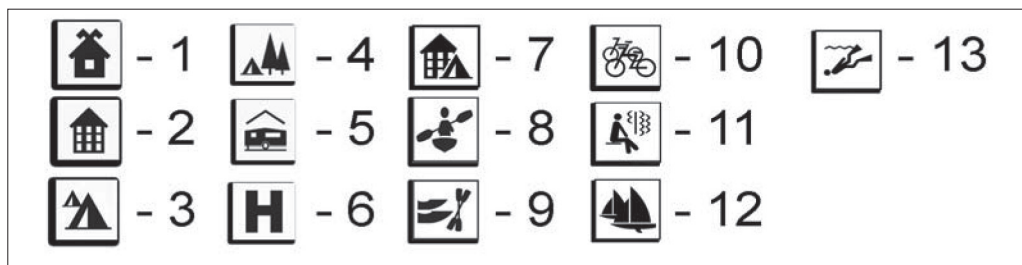

2 pav. Laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugų, esančių Aukštaitijos NP, teritorinė sklaida

Fig2. The distribution of services of sport, amusement

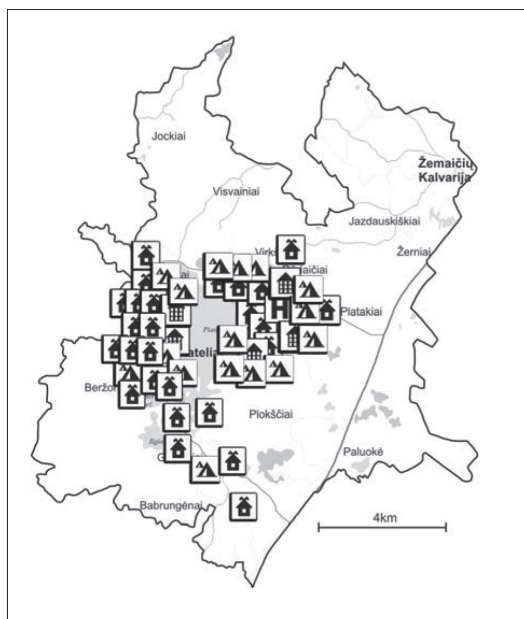
pasiekti lengvaisiais automobiliais. Tačiau kiekviename iš analizuotų NP apgyvendinimo įstaigų teritorinė sklaida turi specifinių bruožų, kurie aprašomi žemiau.

Aukštaitijos NP didžiausia apgyvendinimo įstaigų koncentracija yra centrinėje parko dalyje, ežeringame ruože tarp Palūšės ir Ginučių, prie Lūšių, Asalų, Ūkojo, Almajo ir šiame ruože esančių mažesnių ežerų (1 pav.). Šiame centriname ruože išsikūrė apie 64% visų NP apgyvendinimo paslaugų teikėjų. Galima išskirti apgyvendinimo paslaugų susitelkimo branduolius Palūšės, Antalksnės ir Ginučių kaimuose. Šiaurinėje ir pietinėje NP dalyse apgyvendinimo paslaugų teikėjų yra mažiau, iš viso apie 36% visų Aukštaitijos NP apgyvendinimo paslaugų teikėjų (išsiskiria kaimo turizmo sodybų koncentracija Linkmenų seniūnijoje palei

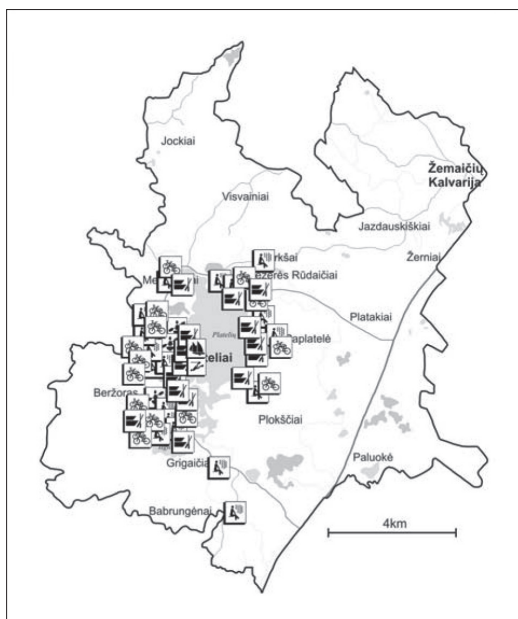
3 pav. Sutartiniai ženklai (1, 2, 4, 5, 6, 7 paveikslams). 1 – kaimo turizmo sodyba; 2 – poilsio, svečių, nakvynės namai; 3 – turistinė stovykla; 4 – stovyklavietė; 5 – kempingas; 6 – viešbutis; 7 – turistinė bazė; 8 – baidarių nuoma; 9 – valčių nuoma; 10 – dviračių nuoma; 11 – pirties nuoma; 12 – jachtų klubas; 13 – nardymo klubas

Fig 3. Legend (figures 1, 2, 4, 5, 6, 7). 1 – rural farms; 2 – guest houses; 3 – tourist camp; 4 – campsite; 5 – kempingas; 6 – hotel; 7 – tourist base; 8 – kayak rent; 9 – boat rent; 10 – bicycle rent; 11 – sauna rent; 12 – yacht club; 13 – diving club

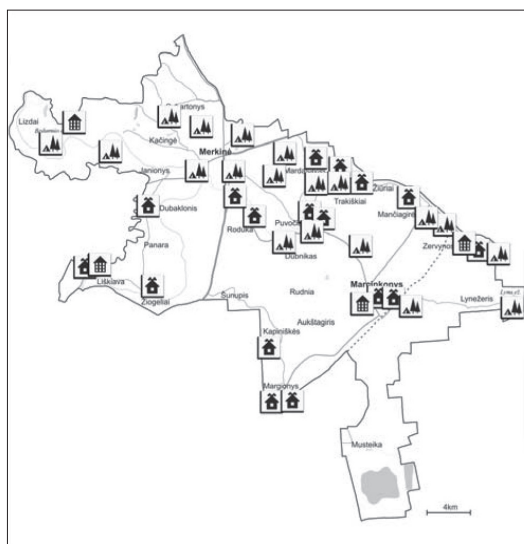
4 pav. Apgyvandinimo paslaugų, esančių Žemaitijos NP, teritorinė sklaida

Fig 4. The distribution of accommodation services in Žemaitija NP

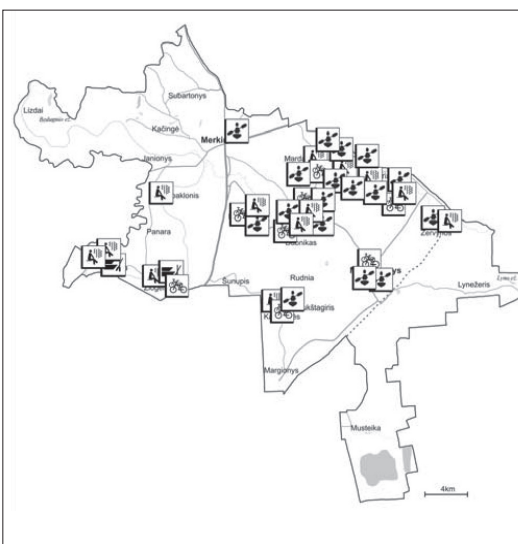
5 pav. Laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugų, esančių Žemaitijos NP, teritorinė sklaida

Fig 5. The distribution of services of sport, amusement and recreation activities in Žemaitija NP

6 pav. Apgyvandinimo paslaugų, esančių Dzūkijos NP, teritorinė sklaida

Fig 6. The distribution of accommodation services in Dzūkija NP

7 pav. Laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugų, esančių Dzūkijos NP, teritorinė sklaida

Fig 7. The distribution of services of sport, amusement and recreation activities in Dzūkija NP

Ūsių, Limino, Kiauno ir kt. ežerus). Taigi šio NP apgyvandinimo paslaugų teikėjų teritoriniame pasiskirstyme matome tam tikrą disbalansą: centrinėje dalyje, užimančioje maždaug 1/3 NP teritorijos, susikoncentravę iki 2/3 apgyvandinimo paslaugų, o šiaurinėje ir pietinėje dalyse, kurios bendrai užima apie 2/3 NP teritorijos ploto, išsikūrę vos daugiau nei 1/3 apgyvadinimo paslaugų teikėjų.

Dauguma Žemaitijos NP apgyvendinimo paslaugų teikėjų įsikūrę palei Platelių ežero pakrantę (4 pav.). Prie šio ežero ar netoli jo (įskaitant Platelių miestelį) yra 17 kaimo turizmo sodybų, ežero priegose įsikūrusios 90% turistinių stovyklų. Kitos apgyvendinimo įstaigos įsikūrusios prie Beržoro, Ilgio ežerų bei kitų mažesnių ežerėlių (Iešnalio, Žiedelio) daugiausia pietinėje NP dalyje. Šiaurinėje bei vakarinėje (teritorijoje į vakarus nuo Beržoto ir Ilgio ežerų) parko dalyse apgyvendinimo paslaugų tiekėjų nėra. Matome, kad Žemaitijos NP apgyvendinimo paslaugų teikėjų teritorinis pasiskirstymas atspindi ir NP rekreacinio naudojimo specifiką – didžiausią rekreacinę trauką turi Platelių ežeras. Jo rekreacinis naudojimas išvystytas dar sovietmečiu kuriant žinybines poilsio bazines. Platelių ežero rekreacinis patrauklumas nustelbia aplinkinių teritorijų patrauklumą (kaip minėta – ne tik Žemaitijos NP, o ir platesnėje teritorijoje) ir, iš dalies, yra nepalankus veiksnys apgyvendinimo įmonių kūrimuisi kiek tolimesnėse teritorijose (kurti apgyvendinimo įstaigą kur nors toliau nuo šio ežero tiesiog neapsimoka ekonomiškai, nes nėra paklausos).

Dzūkijos NP teritorija yra miškingiausia, joje nėra didelių ežerų, o svarbiausi rekreaciniai vandens ištekliai – upės. Todėl natūralu, jog apgyvendinimo įstaigos daugiausia (apie 70% NP teritorijoje esančių apgyvendinimo įmonių) įsikūrusios prie Ūlos, Merkio, Nemuno upių (6 pav.). Daugiausia turizmo sodybos įsikūrusios kaimų teritorijose. Atokesnėse, toliau nuo pagrindinių kelių ir upių esančiose miškingose teritorijose apgyvendinimo paslaugų teikėjų nėra. Toks pasiskirstymas rodo, jog apgyvendinimo paslaugos orientuotos į vandens turistų ir poilsiautojų besiilsinčių miškingose teritorijose prie upės aptarnavimą. Rekreacijai tinkančių miškų ir juose esančių kaimų yra visoje NP teritorijoje, tačiau miškingos teritorijos esančios toliau nuo vandens telkinių nėra populiarios. Skirtingai nei Aukštaitijos ir Žemaitijos NP teritorijose, Dzūkijos NP nėra teritorinių branduolių, kuriuose būtų sukoncentruota didžioji dalis apgyvendinimo paslaugų – šio NP teritorijoje apgyvendinimo paslaugų teritorinis pasiskirstymas yra gana tolygus. Taip pat matome, kad apgyvendinimo įstaigų tinklas Dzūkijos NP yra gana retas. Jei Aukštaitijos ir Žemaitijos nacionalinių parkų centrinėse dalyse galima matyti tam tikros rekreacinės perkrovos, kai vienoje vietoje susitelkę pernelyg daug apgyvendinimo įmonių, ženklus (tai gali turėti neigiamą poveikį gamtinei aplinkai), tai Dzūkijos NP teritorijoje apgyvendinimo įmonių per didelės koncentracijos nėra, atvirkščiai – apgyvendinimo įmonių tinklas Dzūkijos NP nėra pakankamai išvystytas. Žinant, jog Dzūkijos NP upės (ypač Ūla ir Merkys) yra vienos iš intensyviausiai vandens turizmui naudojamų upių Lietuvoje, galime daryti išvadą, kad vandens turistai retai naudojami apgyvendinimo paslaugomis, nes vandens turistų srautui, esamų apgyvendinimo įstaigų tiesiog neužtektų.

Lyginant Dzūkijos NP apgyvendinimo paslaugų teikėjų skaičių ir pasiskirstymą su tokiais pat rodikliais kituose NP, dar kartą pasitvirtina dėsningumas, kad Lietuvoje poilsis prie ežerų yra populiariesnis nei poilsis prie upių.

4. Laisvalaikio, sporto, pramogų bei maitinimo paslaugos ir jų teritorinė sklaida nacionaliniuose parkuose

Dauguma apgyvendinimo paslaugų teikėjų kartu su nakvynės teikimu siūlo platų kitų paslaugų spektrą – maitinimo, pirties, pramogų sporto bei turizmo inventoriaus nuomą ir kt. Kaimo turizmo sodybose dažniausia siūloma daug nemokamų (įskaičiuotų į nakvynės kainą) paslaugų – įrengtos krepšinio, tinklinio, futbolo aikštelės.

Laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugų įvairovė nacionaliniuose parkuose gana didelė, orientuota į paklausą. Teikiamų paslaugų įvairovė kiekvienais metais didėja, nes plečiasi ir turistų poreikiai – atsiranda įvairiausių ekstremalaus turizmo rūšių (braidymai po pelkes, laipiojimai po medžius ir kt.). Dažniausiai parkuose siūlomos pramogų paslaugos – pirties, dviračių, valčių, baidarių nuoma. Už šias paslaugas reikia mokėti papildomai, kaina dažnai skiriasi priklausomai nuo sezono, liepos – rugpjūčio mėnesiais kainos padidėja 40 proc. Brangiausia pramoga – plaukiojimas baidarėmis, baidarės nuoma parai siekia 40

– 70 lt, valčių ir dviračių nuoma parai kainuoja iki 40 lt. Pirčių nuomos kaina dažniausiai sutartinė (vidutiniškai pirtis kainuoja apie šimtą litų).

Laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugų teritorinė sklaida didžiąja dalimi atitinka apgyvendinimo paslaugų pasiskirstymą teritorijoje. Tokį pasiskirstymą lemia tai, kad šias paslaugas nagrinėjamuose nacionaliniuose parkuose daugiausia teikia kaimo turizmo organizatoriai (apie 90%). Pagal šių paslaugų teikimo punktų pasiskirstymą teritorijoje (2; 5; 7 pav.) matyti, jog pramogų pasiūla parkuose priklauso nuo turimų rekreacinių išteklių specifikos, ypač hidrografinio tinko ypatumų: Žemaitijos NP, kur vyrauja poilsis prie Platelių ežero, daugiausia valčių nuomos punktų, Aukštaitijos NP daugiausia nuomojamos valtys ir baidarės (šio NP teritorijoje prasideda populiarus vandens turizmo maršrutas Žeimenos upe), Dzūkijos NP daugiausia nuomojamos baidarės (teritoriškai daugiausia nuomotojų yra Zervynų–Puvočių ruože, palei Ūlos ir Merkio upes). Dviračiai nuomojami visuose NP, daugiausia jų nuomos punktų yra Žemaitijos NP teritorijoje. Pirčių paslaugos nagrinėjamuose parkuose teikiamos beveik visose apgyvendinimo įstaigose.

1 lentelėje pateikiami duomenys apie nacionaliniuose parkuose esančių sodybų, kurios yra LKTA narės, siūlomas paslaugas. Pramogų pasiūla kaimo turizmo sodybose orientuota į aktyvų poilsį: populiariausios pramogos yra pirtis, vandens pramogos ir žvejyba. Šios trys pramogos dominuoja visuose parkuose.

Kaip minėta, pirtys yra beveik visose kaimo turizmo sodybose. Vandens pramogas (plaukiojimas valtimis ar vandens dviračiais, kanojomis, baidarėmis) teikia visos Aukštaitijos NP sodybos, apie 70% Dzūkijos NP sodybų ir 65% Žemaitijos NP sodybų, LKTA narių. Pastarajame NP yra galimybė paplaukioti jachta. Labai svarbi, kaimo turizmo sodybų sa-

Lentelė. Laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugos nacionalinių parkų kaimo turizmo sodybose, kurios priklauso Lietuvos kaimo turizmo asociacijai (šaltinis: <http://www.atostogoskaime.lt>)

Table. Sport, amusement and recreation services in rural tourism farms, members of Countryside tourism association of Lithuania (source: <http://www.atostogoskaime.lt>)

Laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugos <i>Sport, amusement and recreation services</i>	Paslaugų teikėjų skaičius / <i>Number of service providers</i>					
	Aukštaitijos NP <i>Aukštaitija NP</i>		Žemaitijos NP <i>Zemaitija NP</i>		Dzūkijos NP <i>Dzukija NP</i>	
	Vnt. / No.	%	Vnt. / No	%	Vnt. / No	%
Pirtis <i>Sauna</i>	13	93	13	65	8	80
Vandens pramogos <i>Water amusemen</i>	14	100	13	65	7	70
Žiemos inventorius <i>Winter sport tools</i>	6	43	2	10	4	40
Žvejyba <i>Fishing</i>	13	93	15	75	9	90
Sporto aikštelės <i>Athletic fields</i>	12	86	11	55	7	70
Žaidimų inventorius <i>Playing tools</i>	1	7	6	30	4	40
Sporto inventorius <i>Athletic tools</i>	10	71	10	50	6	60
Salė šventėms <i>Hall for celebration</i>	8	57	13	65	7	70
Terasa, pavėsinė (vaikų žaidimo aikštelė) <i>Terrace, bower</i> (childrens playing ground)	9 (2)	64 (14)	12 (1)	60	7 (3)	70 (30)
Vidaus židinys <i>Fireplace</i>	9	64	11	55 (5)	9	90
Dviračiai <i>Bicycles</i>	7	50	12	60	6	60

vininkų akcentuojama ir sodybos paklausą lemianti sąlyga – galimybė žvejoti. Iki pastarųjų metų kaimo turizmo sodybose buvo populiariu organizuoti pobūvius bei renginius. Dėl šios priežasties daugiau nei pusė sodybų turi švenčių sales (Dzūkijos NP – 70%, Aukštaitijos NP – 57%, Žemaitijos NP – 65% sodybų). Patalpų pobūviams ir renginiams organizuoti paklausa buvo viena iš svarbiausių labai spartų vietų skaičiaus vidutinėje kaimo turizmo sodyboje augimą lėmusių priežasčių. Paskutiniaisiais metais paklausa pobūviams rengti labai sumažėjo, todėl dideles sodybas įsirengę verslininkai susiduria su finansinėmis problemomis (Milašius, 2010).

Sporto (krepšinio, futbolo, tinklinio) aikšteles turi daugiau nei pusė sodybų, daugiausia (86 proc.) Aukštaitijos NP, mažiausiai (55 proc.) – Žemaitijos NP. Dzūkijos NP sporto aikšteles turi 70 proc. sodybų.

Sodybų, kuriose galima pamatyti naminius gyvulius, susipažinti su žemės ūkiu ir tradicine gyvensena iš viso nagrinėjamuose NP yra tik penkios (po dvi – Aukštaitijos ir Žemaitijos NP, viena – Dzūkijos NP). Toks mažas tikrai „kaimo“ sodybų skaičius dar kartą rodo, jog kaimo turizmas Lietuvoje neatitinka savo pirminės prasmės.

Kai kuriose kaimo turizmo sodybose teikiamos galimybės važinėti keturračiais, jodinėti, medžioti. Iš įdomesnių pramogų (mažai ką bendro turinčių su kaimo turizmu), galima paminėti dažasvydį. Šiuo metu 7 sodybos gali pasiūlyti tokią pramogą, 3 – Aukštaitijos NP, po 2 – Dzūkijos ir Žemaitijos NP. Aukštaitijos NP kaip pramoga yra siūlomi apžvalginiai skrydžiai, šuoliai parašutu. Žemaitijos NP teikiamos nardymo paslaugos.

Kaimo turizmas Lietuvoje itin populiarius vasarą, tačiau atėjus žiemos sezonui trečdalis sodybų nedirba. Sodybų, kurios teikia aktyvaus poilsio paslaugas būtent šaltajam metų laikui taip pat nėra daug (Smaidrytė, 2009). Nacionaliniuose parkuose laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugos taip pat daugiausia orientuotos vasaros sezonui, tuo tarpu žiemos sezono pramogų paketą sudaro labai maža paslaugų įvairovė ir nedidelis šių paslaugų teikėjų ratas. Atliktos apklausos rezultatai parodė, kad didelė dalis (apie 57 proc.) apgyvendinimo paslaugų teikėjų nacionaliniuose parkuose, kuriuose sutelkta ir didžioji dalis pramogų, paslaugas teikia tik sezono metu. Sezoniskumas mažiausiai įtakos turi Dzūkijos NP, kuriame 91% apgyvendinimo įstaigų paslaugas teikia visus metus. Žemaitijos ir Aukštaitijos NP visus metus apgyvendinimo paslaugas teikia tik apie 30% šių paslaugų teikėjų. Iš žiemos pramogų galima paminėti pačiūžų, slidžių, rogių nuomą. Tik apie 40% Aukštaitijos ir Dzūkijos NP sodybų teikia tokias paslaugas, Žemaitijos NP žiemos sezono pramogų pasiūla labai maža, žiemos inventorių teikia vos 10% sodybų.

Kiti subjektai, ne apgyvendinimo paslaugų teikėjai, analizuojamuose nacionaliniuose parkuose daugiausia teikia dviračių, valčių ir baidarių nuomos paslaugas (kaip minėta, tokių paslaugų teikėjų NP teritorijose yra vos keletas). Aukštaitijos NP dviračių nuoma teikia viena įmonė Palūšėje. Penkios įmonės teikia valčių (Palūšės, Kaltanėnų, Šakarvos, Strigailiščio, Drūtūnų kaimuose), viena teikia valčių, baidarių ir vandens dviračių nuomą (Palūšės k.). Dzūkijos NP dviračiai nuomojami tik kaimo turizmo sodybose. Vandens inventoriaus nuomą teikia „Ūlos krašto baidarių nuomotojų asociacija“ Zervynų kaime. Žemaitijos NP visas paslaugas teikia apgyvendinimo paslaugų teikėjai.

Reikia pažymėti, kad baidares nuomojančios įmonės Lietuvoje dažniausiai specializuojasi teikti paslaugas tam tikrame regione, tačiau yra įmonių, kurios teikia paslaugas visoje Lietuvoje (ir užsienyje). Taip pat yra užsienio įmonių, kurios nuomoja baidares ir organizuoja vandens turizmo žygius Lietuvos upėmis. Ypač ženkli yra Lenkijos įmonių organizuojamų žygių dalis Dzūkijos NP upių vandens turizme. Minėtų įmonių veiklą gana sunku apskaityti, todėl šiame straipsnyje jų veikla neanalizuojama.

Maitinimo paslaugų teikėjų nagrinėjamų NP teritorijose nėra daug. Taip pat santykinai maža dalis apgyvendinimo įmonių teikia maitinimo paslaugas (apie 20%), tačiau visos sudaro sąlygas maistą pasigaminti patiems turistams. Maitinimo paslaugos teikiamos viešbučio tipo apgyvendinimo įstaigose ir keliuose kaimo turizmo sodybose (galima teigti,

kad maitinimo paslauga kaimo turizmo sodybose nėra populiari ir tai lemia paklausos nebuvimas – turistai linkę maistą gamintis patys).

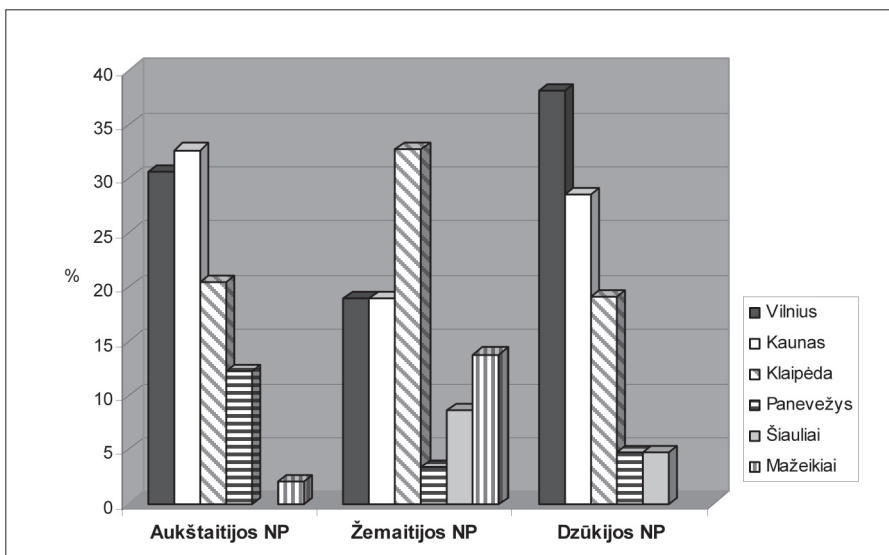
Nacionalinių parkų didesnėse gyvenvietėse yra veikiančių kavinių, tačiau daugiausia jos veikia tik sezono metu. Žemaitijos NP teritorijoje vasarą Plateliuose veikia trys maitinimo įstaigos, rytinėje Platelių ežero pakrantėje veikia restoranas Paplatelės kaime ir kavinė. Aukštaitijos NP viena kavinė sezono metu veikia Palūšėje, sezono metu veikia 2 užkandinės Ginučių k., kavinė Antalksnės ir Linkmenų k. Keturios maitinimo įmonės veikia Merkinėje ir vienas restoranas Marcinkonyse (Dzūkijos NP). Taigi, maitinimo paslaugų pasiūla parkuose maža, apribota maža paklausa.

5. Turistų srautai nacionalinių parkų apgyvendinimo įmonėse

Analizuojamų NP apgyvendinimo įmonės daugiausia aptarnauja vietinius Lietuvos turistus (jų dalis sudaro apie 80%), poilsiautojų iš užsienio atitinkamai aptarnaujama apie 20% (Tai vidutiniai skaičiai, tačiau yra pavienių kaimo turizmo sodybų, kur užsieniečiai sudaro apie 70% visų poilsiautojų).

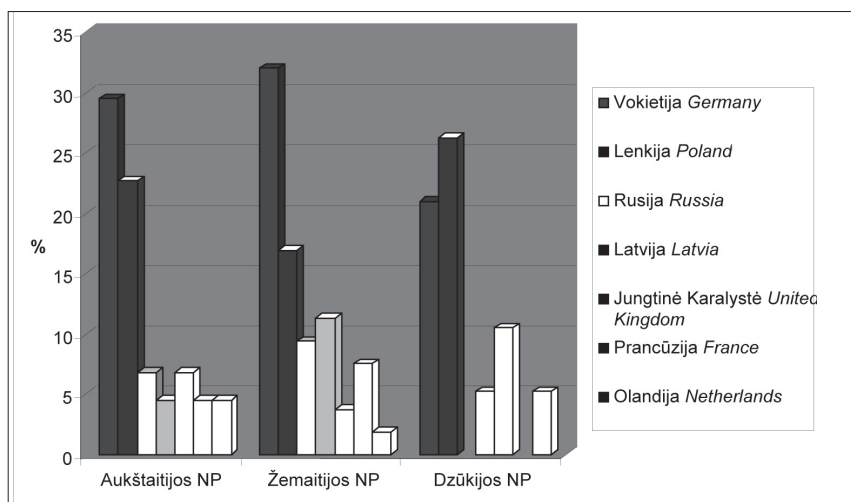
Pagal apklausos duomenis vidutiniškai viena apgyvendinimo įmonė per 2008 metus priėmė: Aukštaitijos NP – 582, Žemaitijos NP – 512, Dzūkijos NP – 635 poilsiautojus. 2009 metais, dėl ekonominės krizės, poilsiautojų srautai sumažėjo iki 25% ir atitinkamai vidutiniškai viena sodyba priėmė: Aukštaitijos NP – 437, Žemaitijos NP – 415, Dzūkijos NP – 470 poilsiautojus. Šie skaičiai panašūs į visos Lietuvos kaimo turizmo apgyvendinimo rodiklius (2008 m. vidutinė kaimo turizmo sodyba Lietuvoje priėmė – 589 klientų; 2009 m. – 417). Priimtų poilsiautojų skaičius atskirose NP sodybose labai skiriasi: nuo keliasdešimt iki daugiau nei dviejų tūkstančių poilsiautojų per metus.

Vietinių turistų srautus formuoja didieji Lietuvos miestai priklausomai nuo NP geografinės padėties. Atliekant apklausą, apgyvendinimo paslaugų teikėjų buvo paprašyta išvardinti pagrindinius poilsiautojų srauto šaltinius. Rezultatai (bendras miestų iš kurių atvyksta poilsiautojai paminėjimų skaičius) pateikiami 7 pav. Nagrinėjamuose NP lankytojų buvo iš visos Lietuvos, tačiau natūralu, jog išsiskiria turistų srautai iš didžiausių Lietuvos miestų: Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos.

8 pav. Vietinių turistų srautų pasiskirstymas nacionalinių parkų apgyvendinimo įmonėse. (Apklausos duomenys, 2010 m.)

Fig. 8. The distribution of tourist of national origin in accommodation facilities in national parks (Data of sociological request, 2010)

9 pav. Užsienio turistų srautų pasiskirstymas nacionaliniuose parkuose. (Apklausos duomenys, 2010 m.)
Fig. 9. The distribution of foreign tourists in National parks. (Data of sociological request, 2010)

Aukštaitijos NP daugiausia lankosi turistai iš Kauno ir Vilniaus (skaičiuojant poilsiautojų srauto šaltinių paminėjimus tik pagal paminėjamą pirmoje vietoje, tai Vilnius Aukštaitijos NP respondentų pirmoje vietoje paminėtas daugiau kaip 50% atvejų, Kaunas – 31% atvejų). Kitų miestų dalis Aukštaitijos NP turistiniame naudojime nors ir mažesnė, tačiau ženkliai.

Dzūkijos NP daugiausia turistų iš Vilniaus, po to, atitinkamai – turistai iš Kauno ir Klaipėdos (skaičiuojant tik pagal paminėjamą pirmoje vietoje, tai Vilnius Dzūkijos NP respondentų pirmoje vietoje paminėtas 55% atvejų, Kaunas – 33% atvejų).

Žemaitijos NP turistų srautus formavimosi dėsningumai šiek tiek kitokie – čia dominuoja turistai iš vieno poilsiautojų srauto šaltinio – Klaipėdos miesto (33% paminėjimų, tačiau jei skaičiuoti poilsiautojų srauto šaltinių paminėjimus tik pagal paminėjamą pirmoje vietoje, tai Klaipėda paminėta 81% atvejų). Poilsiautojų iš Vilniaus ir Kauno dalis yra gero-kai mažesnė; tai paaiškinama gana tolimu atstumu ir arčiau šių miestų esančių rekreacinių išteklių „konkurencija“. Žemaitijos NP nemaža dalis poilsiautojų atvyksta iš Šiaulių, Mažeikių, Plungės bei kitų mažesnių miestelių.

Pagal apklausos duomenis didžiausios turistų tiekėjos iš užsienio šalių į analizuojamų parkų apgyvendinimo įmones yra Vokietija ir Lenkija (šis dėsningumas būdingas visam Lietuvos atvykstamajam turizmui). Taip pat atvyksta svečiai iš daugelio kitų Europos šalių: Latvijos, Rusijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Baltarusijos, Skandinavijos šalių ir kt. Iš tolimesnių kraštų sulaukiama svečių iš JAV, Naujosios Zelandijos, Kanados – šių šalių įvairovė didelė, tačiau turistų srautas sudaro santykinai mažą dalį. Poilsiautojų iš Vokietijos dalis didesnė Žemaitijos ir Aukštaitijos NP, o Dzūkijos NP didžiausią dalį užsienio turistų sudaro turistai iš Lenkijos (tai sąlygoja ir geografinė padėtis ir tai, jog, kaip minėta, Dzūkijos NP upės labai pamėgę Lenkijos vandens turistai). Žemaitijos NP apgyvendinimo įmonės išsiskiria tuo, jog čia daugiau nei kituose NP yra turistų iš Latvijos bei Rusijos. Tradiciškai sovietmečiu turistų iš Rusijos pamėgta vieta buvo Aukštaitijos NP teritorija, tačiau, matyti, jog esant labai didelei turistinių išteklių pasiūlai, šios teritorijos turistinio naudojimo tęstinumas nutrūko.

Išvados

1. Didžiąją dalį – apie 75% visų apgyvendinimo paslaugų teikėjų Aukštaitijos, Žemaitijos ir Dzūkijos nacionaliniuose parkuose sudaro kaimo turizmo paslaugų teikėjai, kurie taip pat teikia ir apie 90% laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugų (inventoriaus nuoma ir kt.).

2. Bendras apgyvendinimo įstaigų teritorinio išsidėstymo nacionaliniuose parkuose bruožas – dauguma jų įsikūrusios prie vandens telkinių ir arti miško; dažniausiai gyvenvietėse ar netoli jų. Apgyvendinimo įstaigų teritorinės sklaidos skirtumai kiekviename iš NP nulemti rekreacinių išteklių specifikos: Aukštaitijos NP didžiausia apgyvendinimo įstaigų koncentracija yra centrinėje parko dalyje, ežeringame ruože tarp Palūšės ir Ginučių (t.y. teritorijoje, kur daugiausia prie ežerų esančių kaimų); absoliuti dauguma Žemaitijos NP apgyvendinimo paslaugų teikėjų įsikūrę palei Platelių ežero pakrantę; Dzūkijos NP apgyvendinimo paslaugos orientuotos į vandens turistų ir poilsiautojų, besišalinčių miškingose teritorijose prie upių (Ūlos, Merkio, Nemuno), aptarnavimą.

3. Laisvalaikio, sporto ir pramogų paslaugų teritorinė sklaida didžiąja dalimi atitinka apgyvendinimo paslaugų įstaigų pasiskirstymą teritorijoje, o teikiamų pramogų pasiūla priklauso nuo rekreacinių išteklių ypatumų: Žemaitijos NP, kur vyrauja poilsis prie Platelių ežero, daugiausia valčių nuomos punktų, Aukštaitijos NP daugiausia nuomojamos valtys ir baidarės (šio NP teritorijoje prasideda populiarus vandens turizmo maršrutas Žeimenos upe), Dzūkijos NP daugiausia nuomojamos baidarės.

4. Aukštaitijos ir Žemaitijos nacionalinių parkų centrinėse dalyse galima matyti tam tikros rekreacinės perkrovos, kai vienoje vietoje susitelkę pernelyg daug apgyvendinimo įmonių, ženklus, kas ateityje gali turėti neigiamo poveikio gamtinei aplinkai; Dzūkijos NP teritorijoje apgyvendinimo įmonių per didelės koncentracijos nėra, tikėtina, kad Dzūkijos NP teritorijoje apgyvendinimo įstaigų ateityje daugės.

5. Analizuojamų NP apgyvendinimo įmonės daugiausia orientuotos į vietinius Lietuvos turistus (jų dalis sudaro apie 80%). Vietinių turistų srautus formuoja didieji Lietuvos miestai priklausomai nuo NP geografinės padėties. Aukštaitijos ir Dzūkijos NP teritorijos priskirtinos policentriniam rekreacinio poveikio tipui (apgyvendinimo įstaigoms poilsiautojus proporcingai nuo jų dydžio ir atstumo tiekia visi didieji Lietuvos miestai); Žemaitijos NP teritorija turi monocentrinio rekreacinio poveikio tipo bruožų (apgyvendinimo įstaigos vyrauja poilsiautojai iš Klaipėdos).

Literatūra

- Aukštaitijos** nacionalinio parko direkcijos 2009 m. veiklos ataskaita. 2010.
http://www.anp.lt/images/Dokumentai/Veiklos_ataskaitos/metine%20ataskaita%202009.pdf
- Aukštaitijos** nacionalinio parko direkcijos 2008 m. veiklos ataskaita. 2009.
http://www.anp.lt/images/Dokumentai/Veiklos_ataskaitos/metine%20ataskaita%202008.pdf
- Matutytė L.** 2007. Kaimo turizmas Žemaitijos nacionaliniame parke. Bakalauro darbas, Vilnius: VU, GMF, Bendrosios geografijos katedra.
- Milašius A.** 2010. Kaimo turizmas nuostolingoje kryžkelėje, Verslo žinios, Nr. 239(3391), 2010 gruodžio 16 d., p. 4.
- Petkevičienė I.** 2006. Kaimo turizmo sodybų teritorinė sklaida Aukštaitijos nacionaliniame parke. Bakalauro darbas, Vilnius: VU, GMF, Bendrosios geografijos katedra.
- Smaidrytė L.** 2009. Kaimo turizmo plėtros perspektyvos Baltijos šalyse. Magistro darbas, Vilnius: VU, GMF, Bendrosios geografijos katedra.
- Žemaitijos** nacionalinio parko direkcijos 2009 m. veiklos ataskaita. 2010.
<http://www.atostogoskaime.lt>
<http://www.anp.lt>;
<http://www.dzukijosparkas.lt>
<http://www.ignalina.lt>
<http://info.druskininkai.lt>.
<http://www.plunge.lt>
<http://www.stat.gov.lt><http://www.svecionys.lt>
<http://www.varena.lt>
<http://www.zemaitijosnp.lt>

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF TOURISM SERVICES IN AUKŠTAITIJA, DZUKIJA AND ZEMAITIJA NATIONAL PARKS.

Summary

The paper analyses situation in the sector of accommodation and tourism services in the territories of Aukštaitija, Dzūkija and Žemaitija national Parks in Lithuania. The peculiarities of development of tourism services and their spatial distribution in these National Parks (NPs) are analyzed using statistical and cartographic materials as well as the data of the survey of providers of accommodation services in NPs (owners) carried out in March-April 2010.

It was established that an absolute majority (i.e. about 75 %) of all accommodation services in National parks are provided by rural tourism farms and these farms also provide about 90% of services related to leisure, sports and entertainment (rent of equipment and so on). The common feature of the spatial distribution of accommodation facilities: A majority of them are situated at water bodies and close to forests; most frequently, they are situated in settlements or close to them. Differences of the spatial distribution of accommodation facilities in each NP are predetermined by the peculiarities of the recreational resources. The highest concentration of accommodation facilities is found in the central part of the Aukštaitija National Park, in the lake segment between Palusė and Ginučiai (i.e. in the territory with the maximum number of villages among lakes). The absolute majority of providers of accommodation services in Žemaitija National Park are situated along the bank of the Platelių Lake. Accommodation services in Dzūkija national Park are oriented to water tourists and holidaymakers that prefer woody territories on banks of rivers (the Ula, the Merkys, The Nemunas) for a recreation. The spatial distribution of various services related to leisure, sports and entertainment mostly corresponds to that of accommodation services. The variety of provided entertainment activities depends on the peculiarities of the recreational resources available near a rural tourism farm.

Some signs of certain recreational overload can be observed in central parts of Aukštaitija National Park and Žemaitija National Park, where majority of accommodation facilities is concentrated in a same area and this could cause a negative environmental impact in the future. Dzūkija National Park does not distinguish itself for high concentration of accommodation facilities; however, it is expectable that the number of them will increase in future.

It was established that the accommodation facilities of NPs are mostly oriented to local Lithuanian tourists (their share is about 80%). The highest proportion of local tourists come from various largest Lithuanian cities depending on the geographical location of each national park. The largest providers of foreign tourist to analysed rural tourism farms are Germany and Poland (tourists from the these countries form about 50 % of all foreign guests in accommodation facilities in the territories of NPs).